	Samostatná příloha k MPN 1 – Zásady pro zpracování definic	MPN 1/SPEJ 10
		Vydání č.: 1
		Strana/Počet stran: 1/7

Schválil: Ing. Jiří Kratochvíl, ředitel odboru technické normalizace	Datum: 2012-11-01	Podpis:
---	-------------------	---------

Zásady pro zpracování definic

Definice vykládá význam termínu a umožňuje jeho odlišení od ostatních termínů v rámci terminologického systému. V ní se uplatňují určující charakteristiky termínu, tj. jeho podstatné, typické znaky.

Základním typem definice je obsahová definice. Jde o popis pojmu pomocí nejbližšího (nadřazeného) rodového pojmu a druhových rozdílů (tj. charakteristik, které odlišují pojem od jiných členů téže třídy). To je také nejběžnější typ definice, s nímž se v normativních dokumentech setkáváme.

PŘÍKLADY

sklon

odchýlení roviny povrchu od vodorovné roviny

palivo

nosič energie určený ke konverzi energie

základní veličina

veličina v konvenčně zvolené podmnožině dané soustavy veličin, z níž žádná veličina podmnožiny nemůže být vyjádřena pomocí jiných veličin této podmnožiny

Rozsahové definice, tj. definice výčtem, jsou spíše okrajovou záležitostí, měly by se používat pouze tehdy, když je obtížné vypracovat definici obsahovou, a to především tam, kde je počet předmětů (jevů), které mají být uvedeny, omezený. **Je přitom třeba, aby výčet byl úplný a také aby jednotlivé termíny uvedené ve výčtu byly dostatečně známy nebo aby bylo možné vysvětlit je pomocí obsahové definice.** Nejsou proto přípustné formulace jako: *např. ...; ... aj.; ... apod.; ... atd.; ... a další.* Neúplné výčty, příklady apod. lze v případě potřeby uvádět v poznámce nebo jako příklad, nikoliv však jako definici.

PŘÍKLADY SPRÁVNÉHO ŘEŠENÍ

půda s velkou zásobou uhlíku

mokřady, souvisle zalesněné oblasti, půda o rozloze větší než jeden hektar se stromy vyššími než 5 metrů a porostem koruny tvořícím 10 % až 30 % nebo se stromy schopnými dosáhnout těchto limitů in situ

obnovitelná energie

energie z obnovitelných nefosilních zdrojů

PŘÍKLADY Větrná, solární, aerotermální, geotermální, hydrotermální energie a energie z oceánů, vodní energie, energie z biomasy, ze skládkového plynu, z kalového plynu z čistření odpadních vod a z bioplynu.

skleníkový plyn

plynná složka atmosféry přírodního nebo antropogenního původu, která pohlcuje a emituje záření určitých vlnových délek uvnitř infračerveného spektra záření emitovaného zemským povrchem, atmosférou a mraky

POZNÁMKA Pro účely této normy skleníkové plyny zahrnují oxid uhličitý (CO₂), methan (CH₄), oxid dusný (N₂O).

PŘÍKLAD NESPRÁVNÝCH ROZSAHOVÝCH DEFINIC S NEÚPLNÝM VÝČTEM

pálené cihlářské výrobky pro stavební účely

zejména cihly, střešní tašky a hřebenáče, dále stropnice, drenážní trubky a ostatní

jehličnatý strom

mezi nejznámější jehličnany patří cedry, cypřiše, sekvoje, modřiny, jedle, jalovce, smrky a borovice

(V obou definicích jde pouze o uvedení typických příkladů, nikoliv o úplný výčet, který by byl nepoměrně delší, nepřehledný a nefunkční. V podobných případech je proto třeba použít obsahovou definici.)

Schválil: Ing. Jiří Kratochvíl,
ředitel odboru technické normalizace

Datum: 2012-11-01

Podpis:

Základní požadavky na stavbu definice

1. **V jedné definici lze popsat pouze jediný termín.** Každý termín, který není běžně známý ani dosud nebyl definován, je třeba definovat samostatně, nikoliv v rámci definice jiného termínu. Jinak ho nelze v definici použít.
2. **V definici je třeba pracovat s výrazy běžné slovní zásoby a termíny, které jsou pro daný okruh uživatelů zcela jasné, srozumitelné a jednoznačně interpretovatelné nebo které jsou už na jiných místech definovány.**
3. **Jestliže se termín vztahuje k více než jednomu pojmu,** je třeba, aby byl samostatně uveden tolikrát, kolik významů označuje, pokud je to pro daný obor relevantní, a to vždy s adekvátní definicí, popř. s uvedením oboru nebo oblasti použití, k níž se vztahuje.

Jestliže je potřebné a funkční omezit definici termínu pouze na jeden obor, pak musí být oblast použití uvedena před definicí ve špičatých závorkách.

PŘÍKLADY

spojení

<spojovací technika> propojení zřízené v příslušné telekomunikační síti mezi volajícím a volaným účastníkem nebo koncovým zařízením

spojení

<systémy zpracování údajů> mechanismus vytvářející vazbu mezi moduly

spojení

<vojenství> souhrn opatření a technických prostředků, které zajišťují velení vojskům

4. **Definice by měla být při zachování své komplexnosti a přesnosti pokud možno co nejstručnější.** Ideální je, je-li definice tvořena pouze jednou větou (viz výše – sklon; palivo). Touto jednou větou však není myšleno složité, dlouhé a nepřehledné souvětí, které orientaci v textu a pochopení jeho obsahu spíše komplikuje. Je-li popis pojmu složitější, je užitečnější a vhodnější použít několik stručnějších, na sebe navazujících jednoduchých vět než komplikované souvětí (viz také bod 19).

PŘÍKLAD

tváření vyléváním formy

proces tváření výrobků z tekutých materiálů, jako jsou vinylové plastisol, při němž je vrstva materiálu požadované tloušťky zželatinována proti vnitřnímu povrchu zahřáté formy; přebytečný materiál se vylije a podle potřeby se aplikuje další teplo, aby se plast spojil nebo vytvrdil

5. **Definice musí mít obecnou platnost, nesmí být ani příliš úzká, ani příliš široká.** Jinými slovy: soubor charakteristik musí být dostačující k odlišení definovaného termínu od ostatních termínů v daném systému a k jeho adekvátnímu zařazení do tohoto systému; naopak nelze uvádět charakteristiky nadbytečné.

Příliš úzká definice pracuje s nevhodně zvolenými charakteristikami, které neúmyslně vylučují objekty, jež daný termín ve skutečnosti zahrnuje; je proto třeba zvážit, zda jsou všechny uvedené informace skutečně potřebné (nezbytné). Příliš široká je naopak definice tehdy, když náležitým způsobem neposkytuje základní informace nezbytné pro jasné vymezení pojmu, a pod definovaný termín tak lze zahrnout více objektů.

PŘÍKLADY NESPRÁVNÝCH DEFINIC

plodnost

schopnost stromu produkovat potomstvo

(Termín je širší, obecnější, je však definován, jako by byl součástí pouze jediného úzkého oboru a vztahoval se pouze ke stromům; náležitá definice by byla jen *schopnost produkovat potomstvo*. Další možností je specifikovat (zúžit) heslový termín – např. *plodnost stromu* – a ponechat definici.)

Schválil: Ing. Jiří Kratochvíl,
ředitel odboru technické normalizace

Datum: 2012-11-01

Podpis:

teritorium

prostor, který si určitý živočich obsazuje a brání proti dalším jedincům stejného druhu (Termín je širší, obecnější než definice, která přináší příliš úzké vymezení.)

unifikace

obsahové sjednocení odchylných právních úprav v rámci jednoho celku (Termín je širší, obecnější než definice, ta už obsahuje oborové vymezení; bylo by třeba buď upravit definici do obecnější podoby, nebo specifikovat termín – např. *unifikace právních úprav*.)

strom

vysoká rostlina, která žije mnoho let (Definice je příliš široká, s nedostatkem vymežujících charakteristik, protože neříká, že rostlina musí mít kmen, aby byla stromem.)

vytahovač

součást zbraně (Definice je příliš široká a téměř nic neříká; chybí relevantní soubor charakteristik umožňující jednoznačnou identifikaci termínu a jeho vymezení vůči ostatním souvisejícím termínům.)

6. **Definice musí být jasná, přesná a naprosto jednoznačná.** Při definování termínu je proto třeba pracovat s podstatnými charakteristikami, které ho jednoznačně vymeží (viz příklady v úvodu vztahující se k obsahové definici). **Definice nesmí obsahovat požadavky.**

V rámci textu by měly být termín a jeho definice víceméně vzájemně zaměnitelné. Proto se k posouzení definice používá tzv. **substituční test – tj. záměna termínu jeho definicí**, a to buď v odborném textu, nebo v jiné definici.

PŘÍKLAD SUBSTITUČNÍHO TESTU A OVĚŘENÍ SPRÁVNOSTI DEFINICE

produkt je definován jako „výsledek **procesu**“;

proces je definován jako „soubor vzájemně souvisejících nebo vzájemně působících činností, který přeměňuje vstupy na výstupy“.

Jestliže se termín „**proces**“ nahradí jeho definicí, pak **produkt** bude „výsledek souboru vzájemně souvisejících nebo vzájemně působících činností, který přeměňuje vstupy na výstupy“.

PŘÍKLADY NESPRÁVNÝCH DEFINIC**délka příjezdového pásma**

příjezdové pásmo začíná na začátku brzdné dráhy před portálem a končí v portálu

škvára

vzniká při spalování různých druhů paliv

dřevorubecká pila

ruční stroj, se kterým lze snadno zacházet

údržba budov

jedna ze základních povinností vlastníků staveb

výtěžnost řeziva

se rozeznává kvalitativní a kvantitativní

(V definicích se neuvádějí podstatné charakteristiky, navíc s výjimkou dřevorubecké pily nejsou splněny podmínky pro stavbu obsahové definice – nevychází se z nadřazeného termínu.)

Schválil: Ing. Jiří Kratochvíl,
ředitel odboru technické normalizace

Datum: 2012-11-01

Podpis:

7. **Z důvodů přesnosti a jednoznačnosti nelze v definici používat výrazy, které slouží k vyjádření neurčitosti** (jako je *cca*, *cirka*, *v podstatě*, *v zásadě*, *přibližně*, *zhruba*, *téměř*, *prakticky* (s významem neurčitosti, nikoliv jako opak k *teoreticky*) apod.

PŘÍKLADY NESPRÁVNÝCH DEFINIC

zkoušení betonu

je v podstatě kontrola jednak betonové směsi, jednak betonu na zkušebních tělesech

bedna; krabice

nespecifikovaný název pro přepravní obal

8. **Definice nesmí začínat slovesem je ani dalšími slovesnými vyjádřeními** jako „představuje; to je; to znamená; je označení pro; je název pro; je obvyklý název pro; je vžitý název pro; označuje; vyjadřuje; je definován jako; definuje se jako; patří k/mezi; řadí se mezi/k; řadíme mezi/k“ apod.

Definice rovněž nesmí začínat výrazy jako „*termín, který popisuje; termín popisující; termín, který označuje; termín označující; termín sloužící k označení*“ apod., ani nesmí mít podobu „*termín/ je ...*“ nebo „*termín/ znamená ...*“; „*termín/ označuje ...*“ apod.

PŘÍKLAD NESPRÁVNÝCH DEFINIC

žloutnutí smrku

je běžné označení pro komplexní onemocnění smrků všech věkových tříd

účinnost zpřístupnění

vyjadřuje rozložení lesních odvozních cest po zpřístupňovaném terénu

přidružená část mostu

za přidruženou část mostu se považuje taková část mostu (mostního objektu), která souvisí s mostem, ale nezařazuje hlavní funkci mostu

(Podtržené části do definice nepatří.)

9. **Nepřípustná je definice kruhem.** K té dochází tehdy, když se definovaný termín (nebo termíny, které jsou od něj odvozeny, včetně zdobnělin apod.) v definici opakuje a používá se v ní jako nadřazený termín, anebo se v definici opakuje jedna z charakteristik. – To je tzv. **definice vnitřním kruhem**. Tento způsob nedává možnost adekvátního definování termínu.

Neadekvátní je definice také tehdy, jestliže jeden termín je definován pomocí jiného termínu, který je naopak zase na jiném místě definován pomocí prvního termínu. To je tzv. **definice vnějším kruhem**.

K definici kruhem může dojít jak v rámci jediné definice, tak také v rámci celého terminologického systému.

PŘÍKLADY DEFINIC KRUHEM

řízený systém

systém, který je řízen

kovací lis

lis pro kování

jednopístový brzdový válec

brzdový válec s jedním pístem

	Samostatná příloha k MPN 1 – Zásady pro zpracování definic	MPN 1/SPEJ 10
		Vydání č.: 1
		Strana/Počet stran: 5/7

Schválil: Ing. Jiří Kratochvíl, ředitel odboru technické normalizace	Datum: 2012-11-01	Podpis:
---	-------------------	---------

PŘÍKLADY DEFINIC KRUHEM V RÁMCI TERMINOLOGICKÉHO SYSTÉMU

prales

les tvořený přirozeným stromovým porostem

přirozený stromový porost

porost stromů vyrostlý v pralese

Aby byla definice pralesa adekvátní, měla by být upravena např. takto:

prales

porost stromů vzniklý bez zásahů člověka

10. Nepřípustná je rovněž definice pomocí záporu nebo výrazu opačného významu (antonyma).

PŘÍKLADY NESPRÁVNÝCH DEFINIC

neušlechtilý kov

kov, který není ušlechtilý

neušlechtilý kov

opak ušlechtilého kovu

nevyhrazený nerost

nerost, který není nerostem vyhrazeným

ofenzivní

opak defenzivní

11. V případě synonymních terminologických pojmenování je třeba v definici používat preferované termíny. Není přípustné, aby se v daném terminologickém souboru v různých definicích střídavě pracovalo s termínem preferovaným a s termíny nepreferovanými. Takovýto způsob užívání termínů totiž jednak narušuje systémovost terminologických vztahů a terminologii zbytečně rozkolísává, jednak znesnadňuje uživatelům orientaci, a to jak v terminologii samé, tak také pokud jde o obsahovou stránku definice.

V definicích nelze uplatňovat ani uvádění synonymního termínu v závorce za preferovaným termínem. Takovýmto řešením by se text definice zbytečně komplikoval a zneřehledňoval, zejména jestliže se v definici takovéto termíny opakují nebo vyskytuje-li se v ní více synonymních termínů současně.

12. Termín a jeho definice musí být ve vzájemném souladu, pokud jde o užití čísla. Vzhledem k tomu, že heslový termín by měl být uváděn vždy pokud možno v čísle jednotném, mělo by pojmenování, z něhož vychází jeho definice, mít rovněž podobu jednotného čísla. Množné číslo se při uvádění termínů uplatňuje pouze v odůvodněných případech – jednak z důvodů významových, jednak z důvodů gramatických tam, kde se jednotné číslo nepoužívá, kde podoba jednotného čísla neexistuje apod.

Ne všechna pojmenování v češtině a v angličtině si svým číslem odpovídají. V těchto případech je třeba věnovat překladu zvýšenou pozornost a brát v úvahu relevantní významové souvislosti. Například podstatné jméno **information** se v angličtině používá pouze v jednotném čísle, při překladu do češtiny je proto nezbytné vycházet z kontextového významu a podle toho volit náležitou podobu čísla. Stejně tak je nezbytné zachovávat náležitou (a ustálenou) podobu čísla u terminologických sousloví – např. pro **information processing** je náležitý český ekvivalent **zpracování informací** (nikoliv *zpracování informace*), **information input** = **vstup informací**, **information resource** = **zdroj informací** atd., naproti tomu však **information carrier** = **nosič informace**, **information format** = **formát informace** atd.

PŘÍKLADY NESPRÁVNÉHO ŘEŠENÍ

oligotrofní rostliny

rostlina s nízkou spotřebou minerálních živin

Schválil: Ing. Jiří Kratochvíl,
ředitel odboru technické normalizace

Datum: 2012-11-01

Podpis:

suchobytná rostlina

rostliny schopné snášet dlouhá období sucha nebo velký nedostatek srážek

(Nevhodné střídání čísla v rámci terminologického systému; navíc jde o termíny, které po sobě v dokumentu bezprostředně následují. Jde o nesystémové terminologické řešení. Náležitě řešení je uvádět heslový termín v jednotném čísle a ten definovat pomocí nadřazeného termínu rovněž v jednotném čísle.)

výška čáry

rozměr jednotlivých čar v lineárním čárovém kódu ...

šířka čáry

příčný rozměr jednotlivé čáry v lineárním čárovém kódu ...

(Opět nesystémové terminologické řešení: jde o souřadné termíny, které by měly být definovány analogickým způsobem.)

13. **Také pokud jde o slovní druh, musí si termín a jeho definice plně odpovídat.** To znamená, že při definování podstatného jména je třeba v definici použít jako nadřazený termín rovněž podstatné jméno, při definování přídavného jména je třeba vycházet ze jména přídavného, při definování příslovce je třeba vycházet z příslovce a při definování slovesa je třeba vycházet ze slovesa.

Pokud existuje nebezpečí nedorozumění (záměny slovního druhu), připojuje se k termínu označení slovního druhu. To se však týká především angličtiny, kde jedna slovní forma velmi často funguje jako několik slovních druhů (tzv. konverze), v češtině je soubor takovýchto pojmenování minimální (srov. např. *účetní* – přídavné i podstatné jméno; podobně *domácí, nemocný, zraněný, cestující* ...), proto informace o slovním druhu většinou nebývá zapotřebí. Způsob řešení v angličtině, popř. v jiném jazyce proto není vhodné kopírovat; každý jazyk má své vlastní potřeby a požadavky vyplývající z jeho typu a struktury.

PŘÍKLADY SPRÁVNÉHO ŘEŠENÍ

hoření

exotermní reakce látky s oxidačním činidlem

hořet

podléhat hoření

hořící

podléhající hoření

hořlavý

schopný být zapálen a spálen

PŘÍKLADY NESPRÁVNÉHO ŘEŠENÍ

přístupný

možnost rychlého a bezpečného přístupu

(Náležitě by bylo např. *poskytující možnost rychlého a bezpečného přístupu*.)**samovolně zhášet**

ukončení hoření bez ovlivnění nějakým vnějším hasivem

(Náležitě by bylo *ukončit hoření* ...)

14. **Při překladu je třeba dbát také na to, aby si odpovídal slovní druh ve východiskovém a cílovém jazyce.** Nelze například pro anglické přídavné jméno *accessible* zvolit český ekvivalent v podobě podstatného jména *přístupnost* a pro *ready accessible* použít ekvivalent *snadná přístupnost*. Náležitě řešení je ***accessible* = přístupný; *ready accessible* = snadno přístupný.**

Schválil: Ing. Jiří Kratochvíl,
ředitel odboru technické normalizace

Datum: 2012-11-01

Podpis:

15. Je třeba zachovávat vidovou shodu termínu a definice (jde o záležitost češtiny, angličtina vidový rozdíl lexikálně nevyjadřuje). To znamená, že je-li definovaným termínem sloveso, podstatné nebo přídavné jméno slovesné vidu dokonavého, musí se též slovesný vid, tj. dokonavý, uplatnit také u nadřazeného termínu, na němž je založena celá definice. Např. pro definování slovesa **přezkoumat** je třeba použít slovesné vyjádření téhož vidu, tj. **prověřit**, pro slovesné podstatné jméno **přezkoumání** je třeba použít **prověření** atd. Je-li naopak definovaný termín vidu nedokonavého, musí se tato nedokonavost promítnout také do jeho definice: **přezkoumávat** se bude definovat pomocí nedokonavé podoby **prověřovat**, **přezkoumávání** pomocí **prověřování**.

Nejčastější chybou v souvislosti s videm bývá nedostatečné rozlišování mezi činností, procesem (pro který by se měl používat vid nedokonavý, popř. přímo podstatné jméno *proces*) a výsledkem činnosti nebo procesu (pro který by se měl používat vid dokonavý).

PŘÍKLADY NESPRÁVNÝCH DEFINIC

odplyňování

uvolnění rozpuštěných plynů z izolační kapaliny v důsledku změn podmínek rozpustnosti (Aby si termín a definice odpovídaly, musí být *odplyňování* definováno jako *uvolňování* rozpuštěných plynů...; naproti tomu *odplynění* by se definovalo pomocí dokonavé podoby *uvolnění*.)

uhašení požáru

proces, který likviduje hoření (Uhašení už je výsledek činnosti, nikoliv proces; je zde tedy rozpor mezi termínem a definicí; uvedené definici by odpovídal termín *hašení požáru*.)

16. V rámci jedné definice nelze slovesný vid libovolně střídat.

Nesprávné řešení v rámci jedné věty nebo definice je např. **vyzařovaná** (vid nedokonavý), **přenášena** (vid nedokonavý) *nebo přijatá* (vid dokonavý) **energie ve formě tepelného záření** → všechna přídavná jména musí být (v závislosti na přesném významu) buď v podobě nedokonavé, tj. **vyzařovaná**, **přenášena**, **přijímaná**, nebo v podobě nedokonavé, tj. **vyzářena**, **přenesena**, **přejatá**. Podobně **deformace v důsledku smrštění** (vid dokonavý) *nebo rozšiřování* (vid nedokonavý) **materiálu** → obě podstatná jména musí být buď v podobě nedokonavé, tj. **smrštění**, **rozšíření**, anebo v podobě nedokonavé, tj. **smršťování**, **rozšiřování**.

17. Podmětem v definici není definovaný termín, ale řídicí podstatné jméno užitá v definici. Tomu musí odpovídat gramatická shoda.

PŘÍKLAD NESPRÁVNÉ DEFINICE

topný výkon

teplo předané jednotkou do teplotosné látky za jednotku času, vyjádřený ve wattch (Podmětem v definici je teplo – tomu gramaticky neodpovídá "vyjádřený ve wattch". Definici lze upravit např. takto: teplo předané jednotkou do teplotosné látky za jednotku času; topný výkon se vyjadřuje ve wattch.)

18. Heslový termín, kterým je obecné pojmenování, je třeba psát s malým počátečním písmenem, aby se tak jasně signalizovala jeho pravopisná podoba, aby bylo možno bez problémů a zcela jednoznačně odlišit obecná pojmenování (psaná s malým počátečním písmenem – např. **flegmatizace**, **glazura**, **propan-butan**, **siemens**, **joule**, **watt**, **wattmetr**, **wattová složka**, **wattové relé**, **volt**, **voltmetrový přepínač**, **voltampérová charakteristika**) – od vlastních jmen a vlastních názvů (které se píšou s počátečním písmenem velkým – např. **Jouleovy ztráty**, **Voltova řada**, **Wattův přímovod**, **Hookův kloub**, **Redwoodova stupnice**, **Flemingovo pravidlo**, **Gibbsova věta**, **Siemensova-Martinova pec**).

19. Také definice se píšou s malým počátečním písmenem a bez tečky na konci. Pokud se definice skládá z více vět, oddělují se od sebe středníkem a začínají vždy malým písmenem (viz příklad k bodu 4). Tento způsob je shodný s uváděním slovníkových a encyklopedických hesel.